

Landbrugstoldens Historie.*)

Af H. Hertel.

Intet andet økonomisk Spørgsmaal følges i Nutiden med saa levende Interesse som Spørgsmaalet om, hvorvidt England vil lægge Told paa Landbrugsprodukter, der indføres fra fremmede Lande, og næppe i noget andet Land uden for England er denne Interesse stærkere end i Danmark, for hvis Landbrug Spørgsmaalets Afgørelse er af stor Betydning. Med Henblik paa den Kamp om Told eller Ikke-Told paa Landbrugets Produktion, der føres i England, har Landhusholdningsselskabets Præsidium ment, at en objektiv Fremstilling af Landbrugstoldens Historie ikke vilde savne det Aktualitetens Præg, som nødvendigvis maa fordres for at motivere dens Optagelse paa nærværende Mødes Dagsorden, og da Statskonsulenterne paa den aarlige Sammenkomst, paa hvilken Dagsordenen fastslaaes, ogsaa var af den Anskuelse, at det vilde være af Interesse at faa det nævnte Æmne fremdraget her paa Konsulentmødet, er det overdraget mig at forelægge det.

For dem af de tilstedeværende, som tidligere har hørt eller læst om Landbrugstoldens forskellige Faser, vil min Fremstilling maaske ikke bringe væsentlig nyt, men jeg trøster mig da med, at sikkert de færreste ejer et samlet Overblik over disse Faser, og det har da sin Interesse at faa Brudstykkerne samlede, ordnede i Række og Geled. Der er vel ogsaa dem, der i større eller mindre Grad vil have glemt tidligere erhvervede Kundskaber, og for hvilke

*) Dette Foredrag blev udarbejdet til Afholdelse paa Konsulentmødet i Oktober Maaned 1910, men blev ikke holdt, da Mødets Dagsorden helt blev beslaglagt af andre Emner.

derfor min Fremstilling vil eje Nyhedens Interesse i Kraft af det gamle Ord, at glemte Sange er nye.

Til Motto for min Redegørelse vil jeg tage den berømte tyske Historieskriver *Ranke's* Ord: *Ich will nur zeigen, wie er eigentlich gewesen.* Af nærliggende Grunde vil jeg søge at holde mit Foredrag strengt objektivt, saaledes at det bliver en ganske neutral Fremstilling af et Æmne, hvis Udredning antagelig har samme Interesse for Frihandelsmænd som for Protektionister.

Det moderne Begreb Told og en egentlig Handelspolitik med bevidst Fastslaaen af Principper opstod først i det 17. Aarhundrede. Men længe før havde man benyttet Told som en Beskatningsmaade. I Oldtiden anvendtes den i Grækenland og Rom, den fandtes i Middelalderens Stater, hvor den opkrævedes ikke blot ved Landgrænsen, men ogsaa mange Steder inde i Landet, og ofte kædedes den sammen med andre Afgifter som Godtgørelse for Retsbeskyttelse, for Broers og Vejes Benyttelse o. s. v. Ogsaa her i Landet er Told en ældgammel Afgift. Maaske gaar den helt ned til Harald Blaatands Tid, men i al Fald vides det, at Knud Lavard († 1131) »efter et i Tyskland modtaget Raad og efter Forbilleder fra tyske Byer« indførte Told i Hedeby. Gennem hele Middelalderen havde Kongerne Indtægt af Tolden, der ogsaa spillede en vigtig Rolle i Danmarks Forhold til Hansestæderne. Mere udførlige Bestemmelser om Tolden haves først fra Christian II.s Tid, og først Christian IV. gennemførte en fælles »Toldrulle« for hver enkelt af Rigets Hoveddele, Danmark, Norge og Hertugdømmerne, medens tidligere Toldafgifter var opkrævet forskelligt paa de forskellige Toldsteder. Endnu under denne Konge var Formaalet med Tolden væsentligt finansielt. Det er Merkantilismen, der hos os som i andre Lande bringer andre Hensyn end de finansielle ind i Toldforordningerne.

M e r k a n t i l i s m e n er, som bekendt, Betegnelsen for den Handelspolitik, der sattes i System af Fransk-

manden *Colbert*, der fik sin fulde Udvikling i det 17. Aarhundrede og herskede til henimod Slutningen af det 18. Den begyndte som en Række praktiske Foranstaltninger, der først efterhaanden fandt sit Forsvar i en egentlig Teori. Jeg genkalder kort i Deres Erindring, hvad Merkantilismen gik ud paa:

Af Grunde, jeg ikke skal komme nærmere ind paa, mente den merkantilistiske Handelspolitik, at den eneste Rigdom, som fandtes, var de ædle Metaller, Guldet og Sølv, og at det gik Staten som det enkelte Menneske: jo mere Guld og Sølv, den ejede, desto rigere og mægtigere var den. Ledet dertil af Hollands og Englands mægtige økonomiske Udvikling hævdede den fremdeles, at den udenrigske Handel var den eneste eller dog den vigtigste Kilde til Rigdom, og det galdt om at udføre mere, end man indførte, thi derved kom der ædelt Metal ind i Landet. Under Datidens slette Transportforhold egnede de voluminøse Landbrugsprodukter sig imidlertid daarligere til at udføres end de lette Industrivarer, hvortil kom, at man mente, man i Betaling for Landbrugsprodukter vilde faa Industrivarer, men i Betaling for disse ædelt Metal.

Merkantilismen blev derfor et Industribeskyttelses-System. Det galdt om paa den ene Side at beskytte Industrien mod Udlandets Konkurrence, paa den anden Side at skaffe den billige Raastoffer og Levnedsmidler, lav Arbejds løn og lave Renter af laante Kapitaler, for at den kunde producere billigt og udføre meget. Vel betragtede man Agerbruget som en nødvendig Virksomhed, men Staten behøvede ikke at tage sig af det, fra et statsøkonomisk Synspunkt fik det kun Betydning som Grundlag for industriel og kommerciel Udvikling, og dets Interesser maatte vige for Industriens, saaledes naar man forbød Udførselen men tillod den fri Indførsel af Landbrugsprodukter for at holde Priserne paa disse lave til Fordel for Industrien.

Naar eet Land, England, undtages, var det merkantilistiske Handelssystem herskende i Europa i over 100

Aar. Dette er dog ikke saaledes at forstaa, at man konsekvent og ubrydeligt opretholdt Systemet, thi af Hensyn til Landbruget maatte man undertiden og i ikke ringe Grad modificere det, men i langt den overvejende Grad var det dog de merkantilistiske Grundsætninger, der prægede Staternes Handelspolitik.

At de store Landejendomsbesiddere saa længe fandt sig i et System, der paa deres Bekostning begunstigede de industrielle Erhverv, maa vel forklares først ved, at Afstandene den Gang spillede en langt større Rolle end senere — Afstandene mellem de forskellige Dele af Danmark var i hine Tider lige saa lange som de nu er mellem Europas længst fjærnede Riger — saaledes at selve Afstandene for de voluminøse og tunge Landbrugsprodukter blev ensbetydende med Beskyttelse mod Udlandets Konkurrence. Dernæst ved, at endnu havde de store Grundejere kun ringe Sans for en forretningsmæssig Udnyttelse af deres Formue, og endelig ved, at Forholdet mellem dem og den arbejdende Bondebefolkning endnu paa mange Maader hvilede paa Resterne af Naturaløkonomien og Feudalafhængigheden. Men hvor, som i England, Pengesforpagningssystemet med forholdsvis kort Forpagningssystem fandtes, udviklede der sig en Reaktion mod den ensidige Industribeskyttelse. Det engelske Landaristokrati vidste allerede i Merkantilismens Begyndelse at bringe sine Interesser til Gyldighed ved Siden af de industrielle, og tidligt gjorde den Praksis sig gældende i England ogsaa at anvende Tolden til Gunst for Landbruget*).

Allerede i 1660 blev der i England krævet en Indførselstold af 2 £ pr. quarter (1 q. = 2 Tdr. $1\frac{1}{10}$ Fdk. dansk Maal), naar Hveden kun stod i en Pris af 2 £ 4 shilling, men gik Prisen højere, faldt Tolden. Udførselen var kun tilladt, naar Prisen gik under en vis Grænse (2 £ pr.

*) I A. *Thaer's* Einleitung zur Kenntniss der englischen Landwirtschaft, II Dels 2. Afsnit findes S. 114—219 en Fremstilling af Englands Korntoldpolitik i det 17. og 18. Aarhundrede.

quarter), men samtidig blev der lagt en Afgift af 1 £ pr. q. paa Udførselen. Denne Udførselstold var faktisk ensbetydende med et Udførselsforbud. I 1689 gjorde man imidlertid et betydningsfuldt Skridt i Retning af Landbrugsbeskyttelse: Udførselen blev helt fri, naar Hveden ikke kostede mere end 2 £ og 4 shill. Og naar det blev godtgjort, at Hveden var bragt ud af Landet og udladet i en fremmed Havn eller forulykket paa Havet, blev der udbetalt en Udførselspræmie af 5 shill. pr. q. Hvede (andet Korn i Forhold dertil), naar Prisen ikke oversteg 2 £ 8 shill. Indførselen var paalagt en høj Told, naar Kornpriserne var lave, men efterhaanden som de steg, faldt Tolden*). Denne Lov blev i fuld Kraft i 68 Aar, og der er ikke Tvivl om, at den berigede de engelske Landejendomsbesiddere. Den var, siger *Adam Smith*, dikteret af deres Privatinteresser og blev sat igennem ved deres Overvægt i Parlamentet.

I Danmark fik Merkantilismen Indpas med Frederik den 3.s Toldforordning af 13. August 1651, og i over 100 Aar beherskede de merkantilistiske Ideer vor Toldlovgivning. Hvad Landbruget angaar, saa man sig dog nødsaget til at følge vekslende Principper, alt eftersom Høsten faldt ud, Kornoplagerne var større eller mindre, Priserne højere eller lavere. Snart forbød man Udførselen af Uld, Huder og Skind m. m. samt af Korn men tillod Indførselen for at skaffe Industrien billige Raaprodukter og billig Arbejdskraft ved at trykke Kornpriserne, snart slog man om, tillod Udførselen men forbød Indførselen af Korn for at sikre Landbruget Danmarks og det søndenfjeldske Norges Forsyning. I de 100 Aar efter 1672 blev Korn-tolden forandret 75 Gange, og i Løbet af 32 Aar (fra

*) Naar Hveden ikke naaede over 2 £ 4 shill., var Tolden 2 £, og Indførselen var faktisk forbudt; var Prisen mellem 2 £ 4 shill. og 2 £ 13 sh. 6 p., var Tolden 16 sh.; steg Prisen over den sidste Størrelse, men ikke over 4 £, var Tolden 8 sh., og først naar Prisen var over 4 £, blev Indførselen fri.

1739—71) ikke mindre end 40 Gange*), saa det vil forstaas, at indenfor et Foredrags Ramme er en detailleret Redegørelse for denne vekslende Toldpolitik umulig. Kun nogle Hovedpunkter kan fremdrages her.

Efter Christian d. 5.s Toldforordning af 1683 var det forbudt dels at udføre Hopper og Føl, Græsøksne, Køer, Faar, Uld, raa Huder og Skind, dels at indføre Byg, Havre og Malt, medens Rug kun maatte indgaa til visse Steder. Et friere Omslag i Handelspolitikken indtraadte ved Toldforordningen af 1691, der hævede alle Forbud mod Ud- og Indførsel, men dette Omslag holdt sig kun kort, og snart fyldtes Toldrullerne atter med høje Satser eller med Forbud.

I 1735 har vi det Særsyn, som paavist af *Falbe-Hansen**), at Toldpolitikken tog direkte Sigte paa Landbrugets Ophjælpning: I det 18. Aarhundredes første Tiaar faldt Kornpriserne i de fleste europæiske Lande, ogsaa i Danmark, og for at støtte Landbruget fastslog Toldforordningen af 16. September 1735, at Kornudførselen fra Danmark, Norge og Hertugdømmerne skulde være fri, medens Indførselen kun blev tilladt til Hertugdømmerne og det nordenfjeldske Norge, men forbudt til det søndenfjeldske og til Danmark. Herved vilde man »forandre Kornmarkedet saaledes, at der i Stedet for at være Overproduktion og lave Priser kom en lidt større Efterspørgsel end der var Udbud og derved bringe Kornpriserne til at stige.«

I de kommende Aar vekslede imidlertid Korntoldpolitikken atter mellem Forbud mod Udførsel og fri Udførsel, Forbud mod Indførsel eller toldpligtig eller helt fri Indførsel, og snart var Forbudene eller Tilladelserne almindelige, snart galdt de kun for visse Steder, alt eftersom man

*) Jvnfr. *Fred. Thaarup*: Kort Oversigt over Korn-Produktionen og Korn-Handelen i den danske Stat. Kiøbenh. 1820.

**) *V. Falbe-Hansen*: Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne, ., S. 13 og flg.

mente, at den forhaandenværende Trang eller de tilstedeværende Forraad gav Anledning til.

Ogsaa i Kvægtoldpolitiken fulgte man vekslende om end ikke saa svingende Principper, idet snart Hensynet til Industrien var det fremherskende og snart Hensynet til Landbruget gjorde sig gældende.

En Selvfølge er det, at en saa vekslende og uberegnelig Toldpolitik som den, der i over 100 Aar saaledes førtes i Danmark, i høj Grad maatte skade Landbruget.

Der er næppe Tvivl om, at Merkantilismen har haft sin store Betydning; den bidrog til at styrke Borgerstanden lige overfor de privilegerede Stænder, den fremmede de industrielle og merkantile Erhverv og befordrede Dannelsen af den bevægelige Kapital ved Siden af Grundkapitalen. Men det gik Merkantilismen, som det saa ofte gaar økonomiske Systemer, den overlevede sig selv, og som den var en Hæmsko paa Landbrugets Udvikling, blev den det senere ogsaa paa Industriens. Da det merkantilistiske Handelssystem imidlertid stod i fejrest Flor, laa Øksen ved dets Rod.

Allerede længe havde der været fremragende Forfattere, der ud fra forskellige Forudsætninger angreb den merkantilistiske Lære, da omtrent ved Midten af det 18. Aarhundrede den første videnskabelige økonomiske Skole opstod, den fysiokratiske, der stillede sig i afgjort Modsætning til Merkantilismen.

Fysiokratismen betragtede alene Jorden som Rigdommens Kilde, thi den mente, at kun ved Naturens Medvirkning bliver der vundet et Overskud ud over det, der er nødvendigt til deres Underhold, som dyrker Jorden. Derfor er Agerbrugerne Samfundets eneste »produktive« Klasse, medens de andre Stænder, som ikke frembringer noget nyt, men blot forandrer eller omflytter Stoffet, er »sterile«. Kun ved Agerbruget kan Nationalformuen forøges, men for at det kan give fuldt Udbytte, maa der herske fuld Frihed, thi Frihed og Nytte er solidariske — en Mening Fysiokraterne formulerede i de bekendte Ord

laissez faire, laissez passer (fri Omsætning, fri Produktion). De paaviser Frihedens Betydning for det økonomiske Liv og lærer, at Regeringens Opgave alene er at opretholde den ydre Sikkerhed, garantere Frihed og Ejendoms samt fjerne Skrankerne for de økonomiske Faktorerers uhemmede Udfoldelse. De fordrer, at Landbruget skal fremmes ved gode Love, at alle Toldskranker og Udførselsforbud skal hæves, at Privilegier, Monopoler og de fra Lehnsvæsenet nedarvede Byrder skal afskaffes, og at Industri og Handel skal have Lov til at udvikle sig frit.

Paa Skatteomraadet gjorde Fysiokraterne sig til Talsmænd for, at der kun bliver paalagt een Skat — en *impôt unique* —, der skal hvile paa Jordbruget. Thi da dette er den eneste Rigdomskilde, vil Skatter paa de andre Erhverv altid ende med at blive baarne af Agerbruget, og man kan da lige saa godt straks lægge Skatten der, hvor den dog kommer til at hvile. Men vil da Skatten ikke tynges Bonden, ham man netop vil understøtte? Fysiokraterne hævdede, at dette ikke vilde blive Tilfældet. De delte Befolkningen i tre Klasser: 1) den produktive Klasse, ω : den som dyrker Jorden, 2) den besiddende Klasse, ω : den som ejer Jorden, og 3) den sterile Klasse, ω : alle andre. I sidste Instans vil Skatten komme til at hvile paa dem, der sidder inde med Rigdomskilden, altsaa paa den anden Klasse, Jordejerne, der gennem Skatten tvinges til at afgive den Tillægsgevinst, de har ud over den almindelige Løn og den almindelige Rente, til Samfundet. Man sammenligne hermed *Henry George's* Jordrenteskat i vor Tid!

De fysiokratiske Ideer vandt hurtigt Indpas i Frankrig, hvor deres mest fremragende Talsmænd da ogsaa fandtes. *Turgot* frigav alt 1763 og 64 den indenlandske Kornhandel og Kornudførselen. Dog endnu var Frankrig saa fjærnt fra disse Ideer, at *Turgot* snart blev styrtet og hans Foranstaltninger for en Del hævdede. Ogsaa andre Landes Statsmænd blev vundne for Fysiokratismen: *Stru-*

ense i Danmark, *Catharine d. 2.* i Rusland, *Joseph d. 2.* i Østrig, *Frederik den store* i Preussen og flere. Men de af dem foretagne økonomiske Reformers skete for brat, med for lidt Hensyntagen til Nationernes Forstaaelse, og de mislykkedes da ogsaa. Fysiokratismen udspillede i Virkeligheden forbavsende hurtig sin Rolle. Den var for abstraktlogisk i sin Tankegang, for ensidig og doktrinær i sit hele System, til at den rigtig kunde slaa igennem. Den har dog haft sin store Betydning ved at paavise det uholdbare i det merkantilistiske System og ved herhjemme som i andre Lande at forberede Jordbunden for det store Gennembrud, der skete ved Skotten *Adam Smith*.

Denne Mand blev den egentlige Grundlægger af Teorien om Handelsfrihed. I Modsætning til Fysiokratismen hævdede han, at alt økonomisk Arbejde, Landbrug, Handel og Omsætning, Industri og Haandværk, var produktivt, lige nyttigt og lige uundværligt, men han var enig med Fysiokratismen i, at Erhvervene bedst fremmes ved økonomisk Frihed. Ethvert Land har Naturbetingelser for at udvikle særlige Produktionsgrene, og den private Foretagelsesaand skal nok finde disse, naar den overlades til sig selv. »Fuldkommen Retfærdighed, fuldkommen Frihed og fuldkommen Lighed er det meget simple Middel — siger han — ved hvilket man sikrer alle Samfundsklasser den største Velstand.« Han er saaledes Talsmand for økonomisk Frihed og Frihandel*).

Adam Smiths Hovedværk *Wealth of Nations* udkom 1776 — paa en Tid, da Kulturens Fremskridt og Teknikens Udvikling i høj Grad lod Erhvervslivet føle Over-

*) A. S. opstiller nogle særlige Tilfælde, i hvilke Beskyttelsesforanstaltninger kan være nyttige eller i alt Fald tilladelige. Først regner han hertil Foranstaltninger til Støtte for Industrier, som er nødvendige for Landets Forsvar (Vaabenfabriker), dernæst regner han i visse Tilfælde Retorsionstoldsatser for nyttige, endelig hævder han, at naar en Produktion i Indlandet er paalagt en vis Afgift, kan det være rimeligt at lægge den samme Afgift paa den tilsvarende udenlandske Produktion.

maalet af Statsforanstaltninger som en utaalelig Tvang. Hans Lære var klar og konsekvent, hans Fremstilling let at følge. Derfor vandt han ogsaa Tilhængere i alle Kulturlande, først hos Nationaløkonomerne, saa hos den oplyste Almenhed, endelig til en vis Grad hos Statsmændene. Maalt efter de praktiske Resultater, hans Bog om »Nationernes Velstand« affødte, er det et Værk, til hvilket der kun er faa Sidestykker i Verdenslitteraturen.

De praktiske Virkninger viste sig dog først efterhaanden. Vel tog Adam Smith Grunden bort under Merkantilismen, men det af denne skabte økonomiske System blev kun langsomt ændret.

Danmark var et af de Lande, i hvilket dette først fandt Sted, og 2 af de Mænd, der her indlagte sig størst Fortjeneste, var knyttede til Landhusholdningsselskabet, nemlig *Ove Malling*, der var Selskabets Præsident fra 1784 til 1798, og *Chr. Martfeldt*, der var dets Sekretær fra 1769 til 1787. Vel delte Martfelt flere af Merkantilismens Ideer — han vilde saaledes have lave og faste Kornpriser bl. a. for at muliggøre og fremme »Fabriksflid« —, men han ønskede Ind- og Udførselsfrihed, og i sit fortrinlige Skrift »Bevis, at Danmarks og Norges fyrretyve Aars gamle Kornhandels-Plan, lagt ved Forordn. af 16. Septbr. 1735, ikke naar sin Hensigt til Tronens og Statens Bedste«, gennemgik han Landets Kornpolitik og udviklede Grunden til, at det hidtil fulgte System burde forandres. Ove Malling var et fremtrædende Medlem af den store Finanskommission, der blev nedsat 1787 for at overveje, hvorledes Landets Hjælpekilder kunde forøges, ham var det, som udførte de vidtløftige Forarbejder, der udkrævedes, og udarbejdede de til Kongen indsendte Forestillinger, der tydeligt nok i høj Grad er paavirkede af Martfeldts Skrift.

I sin Indstilling udtalte Kommissionen, at »den hverken af Teori eller Erfaring havde kunnet overbevise sig om, at Forbud og høj Told i den Grad almindeligt gavnede Produktionen, som de trykkede og fordrejede Handelen og de dermed forbundne Næringer.« Regeringen fulgte Kom-

missionens Forslag, og det første Resultat af Frihandelsideerne blev de 2 Forordninger af 6. og 11. Juni 1788 angaaende Kornhandelen og Kvægghandelen. Den første bestemte, at Indførsel af Korn fremtidig skulde være tilladt imod en lav Toldafgift og at Kornudførsel maatte finde Sted »uden al udgaaende Told«, den anden ophævede de tidligere Forbud mod Græsøksnes og ustaldede Øksnes, Køers og ungt Kvægs Udførsel, gav enhver frit Lov til at fede og føre sine Kreaturer, hvorhen han vilde, og sælge dem samt nedsatte Udførselstolden til omtrent det halve. Otte Aar senere afgav Kommissionen sin Indstilling om den samlede Toldlovgivning, i hvilken den principielt udtalte sig for Frihandel, men samtidig fastslog, at man maa tage Hensyn til det bestaaende, og den 1. Februar 1797 udkom den berømte Toldforordning, om hvilken det er sagt, at »vort Fædreland her for en Gangs Skyld gik i Spidsen for Evropa«. Forordningen ophævede alle Udførselsforbud (men opretholdt Udførselstold), den indskrænkede Indførselsforbudene til kun 8, den nedsatte og simplificerede Toldafgifterne, gav Tilladelse til Oprettelse af Kreditoplag, afskaffede »Toldboderne« o. s. v. Den var i det hele et Skridt henimod et moderat Frihandelssystem.

Ogsaa af denne Forordning indlagte *O. Malling* sig stor Fortjeneste — i et Koncept i Finanskommissionens Arkiv oplyser M. selv, at det var ham, som efter først at have fremdraget Sagerne udarbejdede Forestillingerne*) — men med ham maa sidestilles en anden af Landhusholdningsselskabets Præsidenter, *Chr. Colbjørnsen*.

Endnu var Frihandelsideerne dog ikke rodfæstede her hjemme, navnlig da endnu ikke i 1788, og allerede i 1789 forbød man paa Grund af Kornprisernes Stigning for eet Aar Hvedeudførselen, atter i 1795 forbød man for eet Aar Udførselen af Korn og Mel fra Danmark-Norge, og i de 20 Aar 1788—1807 udkom i alt 7 Plakater vedrørende

*) Jvnfr. *Jul. Schovelin*: Fra den danske Handels Empire, II. D., S. 294.

midlertidige Udførselsforbud for Korn. Først noget ind i det 19. Aarhundrede ophørte disse Tilbagefald til Merkantilismen, og i Tiden fra 1820 til 1850 foretoges forskellige Forandringer, der alle gik i Retning af Frihandel. Saaledes blev i 1820 den Udførselsafgift, der atter var paalagt Korn, hævet, samme Aar bortfaldt Udførselstolden paa Smør og Ost, 1827 nedsatte man Udførselstolden paa Øksne, 1838 blev Frø til Udsæd, Kartoffler, fersk Kød og Flæsk, Tørv, Halm og Hø toldfri, og 1846 blev Tolden hævet for uformalede Kornvarer, Rapssæd, Roefrø og Uld.

De fysiokratiske og Adam Smith'ske Ideer prægede andre Landes Lovgivning senere end Danmarks. I Norge*) gik Udviklingen efter Adskillelsen fra Danmark væsentlig i samme Retning som her, men først efter 1850 begyndte den at gaa stærkt i Frihandelsretning. I Sverige indeholdt endnu Tariferne af 1816 og 1824 talrige Ind- og Udførselsforbud, og først i 1857 brød Landet med Protektionismen og gik over til en Frihandelspolitik. I dette Aar ophævede man Tolden paa Korn og Mel, Kvæg, Kød, Flæsk, Smør, Ost o. s. v. Af Preussens ledende Statsmænd stod i det 19. Aarhundredes Begyndelse ikke faa i sjælden Grad paa Højde med Tidens Viden og ønskede at bryde med det forrige Aarhundredes Toldpolitik, 1812 hævdede Preussen da ogsaa alle Udførselsforbudene for Levnedsmidler, og med den berømte Forordning af 1818 brød det med Merkantilismen: Forordningen opstiller Handelsfrihed som Norm og sætter Beskyttelsen i Stedet for Monopolet, den ophæver alle Ud- og Indførselsforbud og fastsætter ret betydelige Toldafgifter paa Industrivarer, men maadeholdne paa Landbrugsprodukter og Raastoffer. Og ved Dannelsen af den tyske Toldforening, der traadte i Kraft den 1. Januar 1834, bredte den mere frisindede Handelspolitik sig til 18 tyske Stater. Toldforeningens første Tarif var nemlig præget af de samme Grundsætninger som den preus-

*) Jvnfr. W. Scharling: Handels- og Toldpolitik, S. 264.

siske Tarif af 1818, d. v. s. den var langt mere liberal end de enkelte Staters Tariffer endnu havde været*).

Endnu flere Stater end de her nævnte brød i det 19. Aarhundredes første Tredjedel med de merkantilistiske Principper og slog ind paa en friere Handelspolitik, men der var 2 evropæiske Hovedlande, i hvilke der hengik mange Aar, før Adam Smiths Teorier trængte sejrrig igennem i praktiske Foranstaltninger, og det var Frankrig og England.

I Frankrig søgte man lige til 1860 ved Beskyttelses-told, Indførselsforbud og andre økonomiske Foranstaltninger at hjælpe baade Landbrug og Industri saa vidt muligt paa ensartet Maade. Paa tværs saavel af Merkantilismen som af Adam Smiths Frihandelslære praktiserede man et Industri og Landbrug omfattende protektionistisk Solidaritetssystem, der fik sit konsekventeste Udtryk ved Toldlovene af 1816 og 1819. Det sidste Aar indførte Frankrig »dans l'intérêt de la propriété et du l'industrie agricole« en bevægelig Korn-told, saa sindrig udspekuleret og saa indviklet i sin Mekanisme, at den fortjener at omtales**). Hele Landet blev inddelt i 3 Distrikter, af hvilke det første og tredje atter var delt i 2 Sektioner, det tredje i 3. I hver Sektion var der forskellige Markedspladser, hvis Priser var bestemmende ved Udregningen af den for hver Sektion gældende Gennemsnitspris, efter hvilken Told-satserne fastsattes. Gennemsnitsprisen blev fastsat af Indenrigsministeren den 1. i hver Maaned, saaledes at Tarifen altsaa blev forandret 12 Gange om Aaret for at afpasses efter de vekslende Markedskonjunkturer. Der blev nu opkrævet først en Told paa 0.25 Frs. pr. Hektoliter Korn og 0.50 Frs. pr. d. z. Mel, naar Indførselen fandt Sted i franske Skibe, men paa 1.25 og 2.50 Frs., naar den skete i fremmede Skibe. Til denne Grundtold kom saa

*) Jvnfr. *Jul. Schovelin*: Den tyske Toldforening og en nordisk Toldunion.

***) Jvnfr. *Will. Pietsch*: Die Wirkung der veränderlichen Getreidezölle in Frankreich. Königsberg 1902.

en Suppleringsold paa 1 Frs. pr. hl., naar Prisen i de 3 Distrikter, i hvilke Landet var delt, gik ned til 23, 21 og 19 Frs. Den bevægelige Told fungerede nu paa den Maade, at for hver 1 Frs., Prisen faldt, steg Suppleringsolden med 1 Frs., og faldt Priserne henholdsvis i de 3 Distrikter til 20, 18 og 16 Frs., blev Indførselen forbudt.

Loven blev gentagne Gange forandret, en enkelt Gang blev den helt suspenderet, og endelig bortfaldt den i 1861 og afløstes af en fast Told — det var da igennem 40 Aar tilstrækkelig godtgjort, at den glidende Skala ikke virkede efter sin Hensigt, som var at gøre Svingningerne i Kornpriserne saa smaa som muligt og holde dem paa en Middehøjde af 19 til 20 Frs.

Hvad dernæst England angaar, fortsatte det endnu længe den i et Par Aarhundreder praktiserede Beskyttelsespolitik for Agerbruget. Saaledes bestemte en Lov af 1791, at der skulde gives Udførselspræmie for Hvede af 5 sh. pr. q., naar dennes Pris ikke naaede 44 sh., og var Prisen under 50 sh. (∴ ca. 21½ Kr. pr. Td.), var Indførselstolden ikke mindre end 1 £ 4 sh. 3 d., d. v. s. der var saa et faktisk Forbud. Vel maatte man i det 18. Aarhundredes Slutning paa Grund af daarlige Høstaar og for at undgaa Hungersnød gribe til den uhørte Forholdsregel at sætte en Præmie af 15 til 20 sh. paa hver quarter indført Hvede, men senere vokser Beskyttelsen atter. Saaledes bestemte en Parlamentsakt af 1815, at Kornudførselen altid skulde være tilladt, men Indførselen til Forbrug forbudt, naar Prisen ikke naaede: for Hvede 80 sh. pr. q. (d. v. s. 34½ Kr. pr. Td.), for Rug, Ærter og Bønner 53 sh., for Byg 40 og for Havre 27 sh. Og i 1828 vedtoges en ny Lov, den berømte Kornlov, der vel altid tillod Indførsel, men fastsatte den saakaldte »glidende Skala« (*sliding scale*) for Tolden, saaledes at Tolden steg, naar Prisen sank, og ikke blot i samme, men i stigende Forhold. Naar Hvedeprisen var 73 sh., var Tolden kun 1 sh., var Prisen 69 sh., udgjorde Tolden 16 sh. 8 d., sank Prisen til 68 sh., voksede Tolden til 18 sh. 8 d. o. s. v.

Formaalet med den glidende Skala, denne teoretisk tilsyneladende saa fortræffelige Foranstaltning var, som i Frankrig saaledes ogsaa i England, dels at tilvejebringe faste Priser af en vis Gennemsnitshøjde, dels at sikre Landet en passende Forsyning af hjemmeproduceret Korn. Men heller ikke i England opnaaede man, hvad man vilde. I begge Lande viste Kornlovene sig ikke blot magtesløse overfor Konjunkturerne, men de forstærkede de Prissvingninger, de skulde forhindre. At det maa være saa, ligger i selve den bevægelige Korntolds Mekanisme. I rige Høstaar med lave Kornpriser skynder Importørerne sig med at kaste Korn ind i Landet før Priserne er gaaede saa langt ned, at Indførselen i Følge Loven bliver forbudt. Herved forstærkes imidlertid Prisfaldet. Og det gaar omvendt, naar Høsten er daarlig og Prisen er stigende; Importøren vil da vente med at kaste Kornet ind, til Prisen er stegen saa meget, at Tolden bliver det mindst mulige eller helt bortfalder. Den glidende Skala aabner altsaa i Virkeligheden Vejen for den vildeste Spekulation!*) De bevægelige Korntolde viste sig dernæst heller ikke i Stand til at sikre Landene en passende Forsyning af hjemmeproduceret Korn, trods deres til Tider overdrevne Højde formaaede de ikke at bringe Produktionen til at stige saaledes, at den holdt Skridt med Befolkningstilvæksten. Anstrængelserne for paa denne Maade kunstigt at fremtvinge en Dækning af Inlandets Efterspørgsel viste sig fuldstændig frugtesløse.

Foruden England og Frankrig har enkelte andre Lande, t. Eks. Belgien, Holland og Portugal, forsøgt sig med bevægelige Korntolde. Resultatet har overalt været det samme. Man maa da unægtelig undre sig over, at de i vore Dage atter har fundet Talsmænd i Frankrig og Tyskland — og dette saa meget mere, som Spekulationen i Nutiden er langt mere udviklet end for 50 Aar siden.

*) Jvnfr. *Schönberg*: Handbuch der politischen Oekonomie, II. B., S. 246 og følg. *Molinari*: Histoire du Tarif. II. B. »Les céréales.«

De fleste evropæiske Staters Handelspolitik havde alt-
saa i forrige Aarhundredes første Tredjedel en mere eller
mindre udpræget Tendens henimod friere Former. En
kort Tid kom der imidlertid for nogles Vedkommende,
saaledes Preussen og den tyske Toldforening, en Afbry-
delse heri, en Tilbagevenden til en af industrielle Hensyn
dikteret mere beskyttelsesvenlig Politik. Den Mand, dette
skyldes, var den tyske Nationaløkonom *Friederich List*
(† 1846), der — en bestemt Modstander af den Adam
Smithske Kosmopolitisme — er den første, der søger viden-
skabeligt at begrunde en protektionistisk national Handels-
politik.

I sit Skrift *Das nationale System der politischen Oeco-
nomie* hævder *List*, at hos en Nation, der udelukkende
driver Landbrug, ligger en Del af de produktive Kræfter
og de naturlige Hjælpemidler ubenyttede hen, og med
stor Styrke fremhæver han de Fordele, en udviklet In-
dustri vil bringe et Land. Enhver Nation maa derfor stræbe
efter at udvikle sin Industri, sin »Manufakturkraft«,
som *List* kalder det, thi derved vil Befolkningens Vel-
stand og Landets økonomiske Magt blive fremhjulpet, og
Forudsætningerne for en udbredt Handel, anselig Skibs-
fart og Oprettelsen af Kolonier vil blive skabt. Saa længe en
Nation staar tilbage i »Manufakturkraft« for andre Na-
tioner, maa denne søges fremmet ved en passende Beskyt-
telsestold, der vel indskrænker men ikke udelukker den
ansporende fremmede Konkurrence. Beskyttelsen skal
nemlig være opdragende, og den bør bortfalde, naar Indu-
strien har naaet sin fulde Udvikling. Med Merkantilisterne
og de ældre Teoretikere samstemmer *List* i, at Landbru-
get ikke bør beskyttes. Han siger: *Die innere Agricultur
durch Schutzzölle heben zu wollen, ist ein thörichtes Be-
ginnen*, thi ved at udelukke fremmede Raaprodukter og
Levnedsmidler vil man hæmme Industriens Udvikling.
Dog herover bør Grundejerne ej blive fortrydelige, thi da
Landbrugets Produktivitet vokser med Nærheden af Af-
sætningsmarkederne for dets Produkter, har ogsaa Land-

bruget den største Interesse i, at man skaber en blomstrende industriel Udvikling. Antallet af dets »naturlige« Forbrugere vil derved vokse, og uanfægtet af Told og Tynge vil det kunne sælge sine Produkter i Indlandet. »Agriculturkraft og Manufakturkraft forenede i samme Nation, under samme politiske Magt, lever i en evig Fred, kan ikke forstyrres i deres Vekselvirkning ved Krig og fremmede Toldforanstaltninger, og sikrer følgelig Nationerne et uophørligt Fremskridt i Velstand, Civilisation og Magt.«^{*)}

Det skyldtes List fremfor nogen anden, at den tyske Toldforening, der i sig bar Spiren til det tyske Kejserrige, blev dannet. Det var hans Tanker om Beskyttelse for det nationale Arbejde, Toldforeningen delvis førte ud i Virkeligheden, og det var hans Lære som bevirkede, at dens Tarif efterhaanden blev omdannet i mere protektionistisk Betning. Dog længe varede dette Omslag ikke.

Der indtræder efter 1840 et stærkt økonomisk Opsving i Evropa. Jærnbanelinien udvides og Dampskibsflaaderne forøges, Kemien tager en rivende Udvikling og en Række industrielle Opfindelser finder Sted, Befolkningen vokser stærkt og den almindelige Oplysning og den tekniske Uddannelse fremmes, Kapitalerne drages frem i Dagens Lys, samles i Banker og Sparekasser og vandrer fra disse over i Produktionens og Omsætningens Tjeneste o. s. v. Selvfølgelig faar alt dette en overordentlig Indflydelse paa Arbejdsmaaderne og Handelens Udvikling. Husindustrien viger mere og mere for Storindustrien, talrige ny Erhverv fremstaar, Produktionen vokser umaadeligt og dermed ogsaa Trangen til større Afsætning, til ny Markeder, til fri Handelsformer. Disse synes den nødvendige Betingelse for fuldt ud at kunne drage Nytte af Samfærdsmidlernes Udvikling. Saavel i England som paa Fastlandet breder Adam Smiths Lære sig fra Universiteternes Kathedre til det arbejdende Samfunds Mænd, og en vel

^{*)} *Fr. List: Das nationale System der polit. Oeconomie*, S. 21.
Tidsskrift f. Landøkonomi. 1911.

ikke langvarig men afgjort Frihandelsperiode afløser den tidligere Beskyttelsesperiode.

England var et af de Lande, i hvilket Brydningerne mellem gammelt og nyt var stærkest. I dette Land førtes der for 2 Menneskealdre siden en Kamp for at faa Landbrugstolden afskaffet, der i Evropa vakte en tilsvarende Opsigt som den Kamp, der nu føres for atter at faa den indført.*)

Den engelske Industri havde udviklet sig til Verdens første. Den brød sig ikke længere om Beskyttelsen, ja, den følte nu denne som en Byrde, der hindrede den i at udvikle sig frit og bryde sig ny Baner. I 1820'erne og 40'erne fandt der forskellige Nedsættelser Sted, der virkede gavnligt, og med stigende Styrke vendte den industrielle Forretningsverden sig mod Landbrugstolden, der fordyrede Levnedsmidlerne. Den fik Understøttelse af de andre Erhverv, Handlende, Arbejdere o. s. v., ja af mange Landmænd. Man maa her erindre, at den fri selvejende Bondestand alt for største Delen var forsvundet for et Par Aarhundreder siden, at det almindelige Brugssystem var Forpagtning, og at Jorden tilhørte forholdsvis faa Godsejere. Lokkede dertil af Korntolden var Forpagterne gaaede ind paa at svare højere Afgifter, men som alt fremhævet viste den glidende Skala sig ude af Stand til at forhindre stærke Prissfald, og efterhaanden kom mange Forpagtere, særlig blandt de mindre, i den vanskeligste Stilling. Beskyttelsen var kun til Gavn for de store Forpagtere og Godsejerne, disse hørte navnlig til Aristokratiet, og Kampen mod Landbrugstolden blev derfor tillige delvis en politisk Kamp mellem Borgerskabet og Demokratiet paa den ene Side og Aristokratiet paa den anden.

I det 19. Aarhundredes første Halvdel var det væsentligst Kornpriserne, som betingede Landbrugets Rentabilitet, og Kampen kom derfor hovedsagelig til at dreje sig om

*) Jvnfr. for det følgende navnlig *W. Scharling*: Handels- og Toldpolitik, I. 217—46.

Korntolden. Den bekendte Frihandelsmand *Richard Cobden* stiftede 1838 i Manchester en Forening imod Kornloven; snart opstod rundt om i Landet lignende Foreninger, der 1839 sluttede sig sammen i den berømte *Anti-corn-law-league*, og en vældig Kamp for og imod Korntolden begyndte. Det er interessant at se, at de Argumenter, som fremførtes under denne Kamp, atter anvendtes for og imod Landbrugsbeskyttelsen en Menneskealder senere rundt om i Europa. »Beskyttelse for det nationale Arbejde«, »Uafhængighed af Udlandet«, »Værn mod Udlandets Konkurrence« o. s. v., o. s. v., alle disse Argumenter, som i Aarhundredets Slutning fra den videnskabelige Litteratur gik over i Dagspressen og anvendtes fra Talerstolene, dem finder man allerede dengang fremførte i England, ja, en tysk Forfatter mener endog, at Talsmændene for de landøkonomiske Interesser »næppe har kunnet fremføre et nyt nævneværdigt Argument, som ikke allerede genfindes i den engelske Korntoldskamp.«*)

Beskyttelsesmændenes Fører var *Robert Peel*, der efterhaanden gjorde forskellige Indrømmelser i Haab om derved at besværges Stormen. Saaledes blev i 1842 Korntolden ændret derhen, at den kun forøgedes i samme Grad som Prisen faldt, men denne Indrømmelse tilfredsstillede selvfølgelig ikke Frihandelsmændene. I 1845 indtraf der en meget daarlig Hvedehøst og Kartoffelsygdommen viste sig for første Gang; dette gav Agitationen forøget Fart, og i 1846 erklærede *Peel*, at nu havde han forandret sin Mening om Korntolden og fremsatte Forslag om dens Ophævelse: indtil 1. Februar 1849 skulde den bevægelige Skala bibeholdes om end i en meget modificeret Skikkelse, derefter skulde den bortfalde, og der skulde kun svares en fast Afgift af 1 sh. pr. q. (ca. 43 Øre pr. Td.) for at holde Regnskab med Ind- og Udførselen. Forslaget blev ved-

*) Dr. *Johannes Croner*: Die Geschichte der agrarischen Bewegung in Deutschland, S. 15.

taget, og samtidig blev ogsaa Kvæg, Kød og Vegetabilier toldfri.*)

Robert Peel, der havde erklæret, at han hellere vilde være Føreren for Englands Jordegodsejere end besidde Kongers Tillid, maatte ved sit Fald bøde for sin Overgang til Frihandelen, men denne gik nu sin Sejersgang. I 1853 gennemførte *Gladstone* en stor Tariffrevison — Smørtolden blev saaledes nedsat fra 10 til 5 sh. pr. cwt. —, og i 1860 reducerede *Gladstone* atter de toldpligtige Artiklers Antal, saaledes at de kun blev 48. Dermed var Frihandelen principmæssig gennemført i England.

Den frygtede uheldige Indflydelse for Landbruget udeblev. Vel faldt Kornpriserne straks noget, men paa Grund af Pengeværdiens Nedgang, Krimkrigen og den nordamerikanske Borgerkrig holdt de sig nogenlunde oppe i over 20 Aar. Samtidig gjorde Landbruget betydelige tekniske Fremskridt, og baade Jordejere og Forpagtere havde gode Indtægter.

Englands Eksempel paavirkede i større eller mindre Grad forskellige Staters Handelspolitik. Saaledes Holland, Belgien, Schweiz, Kongeriget Sardinien og Østrig, der i 1850 gennemførte en ny Tarif med maadeholden Beskyttelse. Ogsaa den tyske Toldforening gik i 50'erne mere og mere i Frihandelsretning, Aabningen af det engelske Kornmarked bragte de tyske Landmænd til at se paa Frihandelen med venlige Øjne men med stigende Misfornøjelse paa den industrielle Beskyttelse, der efter deres Mening satte Industrien i Stand til at forhøje Arbejdslønnen; først blev Korntolden nedsat 1857 og derefter helt hævet 1865, medens Kvægtolden bortfaldt 1870.***) I Sverige og Norge vandt den frihandleriske Retning stærk Fremgang navnlig i 1860'erne, og forskellige Told-Nedsættelser og -Ophævelser fandt Sted baade med den indu-

*) Afgiften paa Korn, der altsaa kun var en ren statistisk Afgift, bortfaldt fra 1. Juni 1869.

**) Korn var toldfrit i Tyskland fra 1865 til 79, men Kvæg kun fra $\frac{1}{10}$ 1870 til $\frac{25}{5}$ 72.

strielle og agrariske Beskyttelse — saaledes nedsatte Norge 1869 Korntolden til en ren Ubetydelighed, og 1873 blev Smørtolden hævet. Danmark fortsatte ligeledes sin Toldpolitik i maadeholden frihandelsvenlig Retning, og ved Toldloven af 4. Juli 1863 blev Tolden hævet paa: levende Kreaturer, Fjerkræ, saltet og røget Kød og Flæsk, Smør, Fedt, Æg, Brød og Mel, Klid, friske og tørrede Frugter, Havevækster, Humle, Uld, uberedte Huder og uheglet Hør og Hamp. Derimod blev Ostetolden lidt forhøjet. Endvidere blev den Udførselsafgift, som man af finansielle Hensyn havde opretholdt paa Hornkvæg, Heste, Svin, Faar, Uld, Huder og Skind, hævet.

Endelig slog ogsaa Evropas ledende Magt, Frankrig, ind paa en liberalistisk Toldpolitik.*) Vel var den herskende Stemning blandt de erhvervsdrivende i dette Land vedblivende protektionistisk, men dets Nationaløkonomer var Frihandelsmænd og Kejseren var vunden for deres Lære. Nu gav Forfatningen ham Ret til at ændre Toldtariften uden den lovgivende Magts Sanktion, naar det skete under Form af traktatmæssige Overenskomster med fremmede Magter. Af denne Ret benyttede han sig. De hemmelige Forhandlinger, der var førte mellem *Richard Cobden* paa den ene Side, Kejseren og den franske Handelsminister *Rouher* paa den anden Side, førte den 23. Januar 1860 til Afslutningen af den berømte Handelstraktat mellem Frankrig og England, i Henhold til hvilken Tolden nedsattes eller ophævedes paa en stor Mængde Artikler. Samtidig reducerede eller hævede Frankrig Tolden paa forskellige Landbrugsprodukter, den bevægelige Korntold bortfaldt, og der indførtes en fast, lav Told paa Hvede af 62 Cents., paa Mel af 1 Frc. og 25 Cent. pr. 100 kg., medens Rug, Byg og Havre blev todfri.

Foruden med England afsluttede Frankrig Handelstraktater med Belgien, det tyske Toldforbund, Italien,

*) Jvnfr. N. Neergaard: Ny og gamle Handelstraktater, »Tilskueren« 1892, S. 60 og følg.

Schweiz, Holland, Sverige-Norge, Østrig-Ungarn og Spanien, og man nedsatte gensidig Toldsatserne overfor hinanden. Disse Stater afsluttede ligeledes Handelstraktater med England, og alle Traktaterne indeholdt »Mestbegunstigelsesklausulen«, ved hvilken enhver Stat forpligtede sig til at delagtiggøre Medkontrahenten i alle de yderligere Fordele, som den senere indrømmede en anden Magt. Traktatsystemet fik derved en Karakter af Ensartethed, som i høj Grad begunstigede Handelsomsætningen, det hvidelede afgjort paa den Anskuelse, at Frihandelen var naturlig og attraaværdig, og det stillede Forbrugernes Interesser i Forgrunden, over Producenternes.

(Sluttes.)
